

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕЛЕСКОПНИХ СЛІВ

В статті розглядаються структурні і семантичні особливості телескопних слів.

В ХХ столітті англійська мова й особливо її американський варіант, відображаючи численні відкриття і винаходи в науці й техніці, радіо і телебаченні, фізиці, космонавтиці, хімії, біології, лінгвістиці, поповнювалася лексичними одиницями особливої словотвірної структури, які виникли в результаті так званої телескопії.

В лінгвістичній літературі для позначення телескопічних слів *telescoping, telescoped words* (М.М.Брайант, Ф.Вуд, Х.К.Марквардт, С.Робертсон, Дж.Шеард, І.В.Арнольд, І.М.Берман, К.Т.Баранцев, А.П.Соколенко, Н.М.Шанський) користуються також термінами: “blend”, “blending” (Ч.Бартер, О.Есперсен, Ф.Зандвоорт, А.Кеннеді, Т.Пайлз), “portmanteau words” (Л.Керрол), “dvandva-compounds” (К.Сунден), “contraction” (Дж.Уайлд), “contamination” (Х.Вентворт, Г.Паульс, С.Ульман), “вставки” (І.М.Берман), слова-злитки (С.В.Воронін, Н.Г.Олексенко), слова-спайки (Н.Н.Амосова), “слова-амальгами” (І.Р.Гальперін), “контрактури, також “аддіатури” (Г.В.Павлов), “складноскорочені слова” (Р.А.Кисельова, Н.М.Шанський, Н.Н.Щербиновська).

Тривалий час деякі лінгвісти вважали творцем телескопії Л.Керрола. Він широко вживав так звані *portmanteau words* у своїх фантастичних казках (*snake + shark > snark; tea + supper > tupper*). Етимологічні словники дають змогу відновити сягаючи в глибину віків тенденцію до розвитку телескопії в англійській мові. Ось деякі приклади в ретроспективній послідовності:

XX ст.: *betatron* (*beta + electron*), *cinerama* (*cinema + panorama*), *plumcot* (*plum + apricot*), etc;

XIX ст.: *squareson* (*squire + parson*), *electrocute* (*electricity + execute*);

XVIII ст.: *splatter* (*splash + spatter*), *chump* (*chunk + lump*);

XVII ст.: *flurry* (*flaw + hurry*), *plotch* (*plot + blotch*);

XVI ст.: *lunch* (*lump + bunch*);

XV ст.: *tilt* (*tild + tent*).

Поява таких утворень була, як відзначалося лінгвістами, результатом несерйозного ставлення до слів, обмовок, описок або результатом зміщення мовцем двох близьких за значенням слів.

Механізм виникнення вставного словотвору закладено у слово “кустыня” (куст + пустыня). Зовсім ні. Тут ми маємо типову вставку, не зареєстровану літературною мовою, – *nonce-word* [1:109].

Однак різке поповнення в ХХ столітті словникового складу англійської мови телескопними словами свідчать про продуктивність цього типу словотвору.

Отже, телескопія – це такий спосіб словотвору, який є злиттям двох (або більше) усічених основ або злиття повної основи з усіченою, в результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів.

Вивчаючи дослідження вітчизняних і зарубіжних лінгвістів щодо утворення складноскорочених слів, результати аналізу різних підходів до цього процесу словотворення, треба враховувати структурний критерій (план вислову чи виразу) і семантичний критерій (план змісту).

Процес утворення телескопних слів обов'язково передбачає два послідовних етапи за умови двох вихідних елементів: перший етап – усічення однієї або двох основ; другий – складання усічених основ.

Існують різні класифікації розподілу телескопних слів за структурними типами. (І.М.Берман, А.П.Соколенко, Л.Соудеком). Враховуючи їх, Т.Р.Тимошенко запропонувала три групи: повні телескопні слова, часткові та гапологи або “накладні” [2:65-68]. Повні телескопні слова утворюються злиттям двох чи більше усічених основ в одне нове слово. У свою чергу цю групу можна розподілити на п'ять підгруп:

1. Слова, утворені сполученням двох усічених форм вихідних основ. Н.Г.Олексенко [3:291] назвав їх “злитками”:

Appestat < appe(tite) + (thermo)stat; avionics < avi(ation) + (electr)onics; buppie < b(lack) + (y)uppie; Clari-phane < clari(ty) + (cello)phane; cockapopso < cockapo(o) + (Lhasa a)pso; Eisenkrat < Eisen(hawer) + (Demo)crat; globflation < glob(al) + (in)flation; guppie < g(reen) + (y)uppie; Hurri-Buster < Hurri(cane) + (tank)-buster; infotainment < info(rmation) + (enter)tainment; magdraulic < mag(netic) + (hy)draulic; medflation < med(ical) + (in)flation; anagate < Pana(ma) + (Water)gate; Perma-lastic < perma(nent) + (e)lastic; plench < pl(iers) + (wr)ench; quadminimum < quad(ri-) + (condo)minimum; republocrat < republ(ican) + (dem)ocrat; rockoon < rock(et) + (ball)oon; simulcast < simul(taneous) + (broad)cast; sluppy < Sl(oane) + (y)uppie; smaze < sm(oke) + (h)aze; soaperatic < soap (opera) + (op)eratic; spammer < sp(ace) + (h)ammer; squack < squ(aw) + (sh)ack; suppie < s(outhern) + (y)uppie; synchrotron < synchro(nize) + (cyclo)tron; tenique < ten(sion) + (fat)igue; Aluminaut < alumin(um) + (agro)naut; autel < aut(o) + (ho)tel; cafetorium < cafet(eria) + (audi)torium; Eisenhower < eisenh(ower) + (grass)hopper; Infomercial < info/r/m(ation) + (c)ommerical; motel < mot(or) + (h)otel; orature < ora(l) + (lite)rature; patriotute < patriot(ic) + (prosti)tute; republicrat < republic(an) + (demo)crat; vocumentary < voc(al) + (d)ocumentary; Chinglish < Chinese + English; Indish < Indian + English; Dinglish < Deutch + English; Singlish < Singapore + English.

2. Слова, утворені сполученням початку першого компонента і початком другого:

Britcom < *Brit(ish) com(edy)* + *(s)itcom*; *Alcan* < *Al(aska)* + *Can(ada)*; *bacitracin* < *baci(illus subtilis)* + *Trac(y)* + *-in*; *Benelux* < *Be(lgium)* + *Ne(therlands)* + *Lux(emburg)*; *cockapoo* < *cocke(r spaniel)* + *poo(dle)*; *plexipave* < *plexi(glass?)* + *pave(ment)*; *telecon* < *tele(type)* + *con(versation)*.

3. Слова, утворені сполученням початкових частин усічених основ вихідних слів:

Benelux < *Belgium* + *Netherlands* + *Luxembourg*; *Fritalux* < *France* + *Italy* + *Benelux*.

До цієї групи треба віднести утворення змішаного характеру, які становлять собою злиття усіченої частини другого компонента та ініціальної абрєвіації:

Binac < *binary automatic computer*; *Caldic* < *California digital intermediate computer*; *Calutron* < *California University cyclotron*; *Shoran* < *short range navigation*.

4. Слова, утворені сполученням початку першого компонента і середини другого:

Confab < *confer* + *confabulation*; *Papreg* < *paper* + *impregnated*; *Russel* < *russian* + *satellite*.

5. Невелика кількість одиниць цієї групи утворюється шляхом злиття кінця першого компонента з кінцем другого:

Memberlect < *remember* + *recollect*; *Phonematic* < *telephone* + *automatic*; *Phonevision* < *telephone* + *television*; *Rosetry* < *prose* + *poetry*.

Друга група – часткова телескопія - представлена лексичними одиницями двох моделей:

1. Сполученням першого компонента в повній формі з кінцем другого:

Airbrasive < *air* + *(a)brasive*; *Asialationist* < *Asia* + *(iso)lationist*; *Bean-o-tash* < *bean* + *(succ)otash*; *beefcake* < *beef* + *(cheese)cake*; *bookvertising* < *book* + *(ad)vertising*; *car hop* < *car* + *(bell)hop*; *carlegging* < *car* + *(boot)legging*; *cartnapper* < *cart* + *(kid)napper*; *cheeseburger* < *cheese* + *(ham)burger*; *daddy track* < *daddy* + *(mommy) track*; *fanzine* < *fan* + *(maga)zine*; *Fleur -o-lier* < *fleur* + *o* + *(chande)lier*; *gasahol* < *gas* + *(alc)ohol*; *grass trap* < *grass* + *(speed) trap*; *gray market* < *gray* + *(black) market*; *gray marketeer* < *gray* + *(black) marketeer*; *grayout* < *gray* + *(black)out*; *hot war* < *hot* + *(cold) war*; *Little Bang* < *little* + *(Big) Bang*; *low-rise* < *low* + *(high)-rise*; *lukewarm pants* < *lukewarm* + *(hot) pants*; *middlebrow* < *middle* + *(high/low)-brow*; *monokini* < *mono* + *(bi)kini*; *moonquake* < *moon* + *(earth)quake*; *Popsicle* < *pop* + *(i)cicle*; *potatophernalia* < *potato* + *(para)phernalia*; *Pretoriastroika* < *Pretoria* + *(pere)stroika*; *quadriminium* < *quadri-* + *(condo)minium*; *radiobotage* < *radio* + *(sa)botage*; *radioboteur* < *radio* + *(sa)boteur*; *RV-cationer* < *RV* + *(va)cationer*; *slumlord* < *slam* + *(land)lord*; *space opera* < *space* + *(soap) opera*; *spud-ucopia* < *spud* + *(corn)ucopia*; *squadrol* < *squad* + *(pat)rol*; *tank-dozer* < *tank* + *(bull)dozer*; *turkeyfurter* < *(frank)furter*; *uraniumaire* < *uranium* + *(million)aire*; *xericsaping* < *xeric* + *(land)scaping*; *yuppieback* < *yuppie* + *(paper)back*.

2. Сполученням початку першого компонента з другим у повній формі:

Adenovirus < *aden(oid)* + *o* + *virus*; *aeroneer* < *aeron(aut)* + *-eer*; *alcometer* < *alco(hol)* + *meter*; *bar-b-burger* < *bar-b(cue)* + *burger*; *binac* < *bin(ary)* + *-ac*; *build-down* < *build(-up)* + *down*; *femspeak* < *fem(inine)* + *speak*; *hit lady* < *hit (man)* + *lady*; *hit woman* < *hit (man)* + *woman*; *hot lederhosen* < *hot (pants)* + *lederhosen*; *near collision* < *near (miss)* + *collision*; *Okie* < *Ok(ahoman)* + *-ie*; *ploughperson`s* < *plough(man)`s* + *person*; *synchrocyclotron* < *synchro(nise)* + *cyclotron*; *transaxle* < *trans(mission)* + *axle*; *vidspud* < *vid(eo)* + *spud*; *Waterbungler* < *Water(gate)* + *bungler*.

Третю групу становлять слова – гаплогли. Характерною особливістю їх структури є наявність загального звуку (звуків) на стику компонентів, які сполучаються. Відбувається накладання звуків одного компонента на інший (“The process of formation is also called telescoping because the words seem to slide into one another like sections of a telescope” [4:118]:

Aerobat < *aero* + *(ac)robat*; *abroadcast* < *abroad* + *broadcast*; *alcohollywood* < *alcohol* + *Hollywood*; *coronation* < *coronation* + *Notion*; *grumble* < *growl* + *rumble*; *autotel* < *auto* + *(h)otel*; *beefalo* < *beef* + *(buff)falo*; *bidvertiser* < *bid* + *(a)dvertiser*; *boatel* < *boat* + *(h)otel*; *confrontainment* < *confront* + *(enter)tainment*; *dramedy* < *drama* + *(co)medy*; *ear-condition* < *ear* + *(air)-condition*; *ecotage* < *eco-* + *(sab)otage*; *ecoteur* < *eco-* + *(sab)oteur*; *electionomics* < *election* + *(ec)onomics*; *fanference* < *fan* + *(co)nference*; *go-show* < *go* + *(n)o-show*; *hairsatz* < *hair* + *(e)rsatz*; *handie-talkie* < *handy* + *(walk)ie-talkie*; *inner space* < *inner* + *(out)er space*; *jetomic* < *jet* + *(a)tomic*; *jigaboo* < *jig* + *(bu)gaboo*; *McGovernomics* < *McGovern* + *(eco)nomics*; *Nixonomics* < *Nixon* + *(ec)onomics*; *pencilatelist* < *pencil* + *(ph)ilatelist*; *Reaganaut* < *Reagan* + *(argo)naut*; *Reaganomic* < *Reagan* + *(eco)nomics*; *Reaganomics* < *Reagan* + *(eco)nomics*; *rockumentary* < *rock* + *(do)kumentary*; *Tenderoni* < *tender* + *(mac)aroni*; *trainasium* < *tra(i)* + *(gym)nasium*; *cowfeteria* < *cow* + *c(a)feteria*; *Dixiecrat* < *Dixie* + *D(emo)crat*; *Dixiecratic* < *Dixie* + *D(emo)cratic*; *turkeymallies* < *turkey t(a)male*; *netiquette* < *net* + *etiquette*; *selectorate* < *select* + *electorate*; *swellegant* < *swell* + *elegant*; *telectorate* < *tele* + *electorate*; *televaglerizm* < *tele* + *evangelizerizm*.

Щодо семантичного критерію, то це питання досить складне, оскільки при телескопії може бути аддіція двох значень: *smog* < *smoke* + *fog* і характерна для деривації модифікація значення основи для того, щоб підкреслити семантику існуючих у мові слів: *beginement* < *beginning* + *commencement*. Проте найчастіше відбувається накладання значень, створення складнішої семантики у фонетично спрощеній формі: *motel* < *motorist`s* *hotel*. Однак безперечним є той факт, що кожен із структурних елементів телескопного слова вкладає повністю або частково своє значення, а значення телескопного слова може бути як новим – *gerrymander* < *Elbridge Gerry* + *salamander* (“передвиборчі махінації”), – так і не новим, але складнішим: *simulcast* < *simultaneous* + *broadcast* (“одночасна передача по радіо та телебаченню”).

Основна маса телескопних слів – це утворення, в структурі яких виділяються елементи, що не повторюються в інших оточеннях з тим же значенням. Якщо в структурі частково телескопних слів один компонент (неусічена основа вихідного слова) може вільно функціонувати в мові, то другий (усічена частина основи вихідного

слова – “осколковий” елемент) у більшості випадків вживається лише в одному утворенні й не зустрічається в інших оточеннях.

“Осколковий” елемент (-thon, -rama, -tron, -cast, -tel) перестає співвідноситися з вихідною лексичною одиницею і сприймається як структурний елемент з певною функцією і семантикою.

Він має в телескопному слові додаткову інформацію, що виникла в результаті незвичного сполучення його компонентів.

У залежності від характеру співвідношень компонентів телескопного слова можна виділити такі семантичні групи телескопії:

1. Значення телескопного слова визначається сумою його компонентів:

Oxbridge < *Oxford* + *Cambridge*.

Проте в цій групі можна виділити утворення, значення яких, хоч і складається як сума окремих інформацій-частин, закладена в компонентах телескопного слова, проте не несе нової смислової інформації, оскільки утворення таких одиниць є злиттям синонімічних або подібних у синтаксичному відношенні компонентів, щоб передати старе поняття чи явище дійсності емоційніше та експресивніше. В такому випадку телескопне слово є засобом передачі не смислової, а емоційної інформації:

Happentance < *happen* + *circumstance* (випадок); *begincement* < *beginning* + *commencement* (початок); *hutmongous* < *huge* + *monstrous* (величезний, гігантський).

2. До другої групи належать телескопні утворення, значення яких хоч і складається із значень його компонентів, але не означає їх суму. Це значення не є новим, складнішим, воно ширше за значення телескопного утворення і містить в собі додаткову інформацію про предмет або явище дійсності:

Euratom < *Europe* + *atom* (“Європейська атомна співдружність”); *Macon* < *tutton* + *bacon* (“баранина, приготована як бекон”).

3. Значну групу становлять слова, значення яких складається із значень компонентів, ознак. Два компоненти телескопного слова мають різне семантичне навантаження. Один із компонентів при цьому виступає як “базовий” і є провідним, основним, а другий доповнює значення, що передається першим компонентом, уточнює його і виступає в ролі модифікатора “базового” елемента. Основну масу таких утворень становлять часткові і гаплогічні телескопні слова. При цьому виділяють дві групи утворень: а) модифікатором телескопного слова є перший компонент, а другий є “базовим” елементом телескопного утворення: *naviator* < *pavu* + *aviatir*, *airgation* < *air* + *navigation*; б) утворення, в яких перший компонент виступає як “базовий”, а другий доповнює значення першого, модифікує його: *girlsical* < *girl* + *musical*, *criticular* < *critical* + *particular*, *jetomic jet* + *atomic*.

Всі телескопні слова є вторинними похідними утвореннями й тому мотивовані. Мотивованість телескопного слова залежить від багатьох факторів: від структури телескопного слова (його типу), від структури “осколкового” елемента і від частотності його вживання, від розвитку “моделеутворення” при формуванні телескопних слів.

Телескопні слова мають широку сферу вживання: побутова, наукова і науково-технічна лексика, лексика зі сфери кіно, театру, мистецтва й літератури, космонавтики й авіації, телебачення і радіомовлення, військова, суспільно-політична, сільськогосподарська, економічна, медична лексика і т.д.

Існують різні точки зору щодо місця телескопії в словотвірній системі сучасної англійської мови: чи треба відносити телескопні утворення до непохідних слів, чи розглядати ці утворення в категорії словоскладання і аббревіації, чи виділяти телескопію в окремий спосіб словотворення. Очевидним є суміжне місце телескопії. При утворенні слів відбуваються два процеси: усічення основ вихідних слів або хоч одного з них і злиття цих основ чи усіченої основи з повнозначною. Телескопні слова відрізняються від складних тим, що другий компонент телескопної основи не може вільно функціонувати в мові і вживається лише з другим компонентом телескопного слова. Повне телескопне слово представлене “осколковими” елементами обох вихідних компонентів. Структурні компоненти повних телескопних слів є залежними формами, які не можуть вільно функціонувати в мові.

Суміжність телескопії підкреслюється і певною специфічністю. Існують унікальні “осколкові” компоненти, які повторюються в інших сполученнях: -thon, -cast, -tel, -rama, -teria і т.д. Такі елементи тяжіють до абстрактного афіксального значення. При цьому вони мають конкретне лексичне значення. Повні телескопні слова з подібними “осколковими” елементами тяжіють до похідних. Тенденція повних телескопних слів пристосовуватися з одного боку до простих слів, а з іншого до похідних, і підкреслює специфіку і суміжність телескопії.

Часткові телескопні слова не можуть бути віднесені ні до складних, ні до похідних. Наявність “осколкового” елемента відрізняє телескопію від словоскладання. Повторюваність “осколкових” елементів в інших оточеннях наближає часткові телескопні слова до похідних, а самі такі елементи проявляють тенденцію до переходу в афікси.

Дослідження Ю.А.Зацного [5:88-89] засвідчили, що “осколковий” елемент може бути частиною акроніма. Ціла низка неологізмів була створена, наприклад, з вище наведеним модним акронімом *yuppie* (*young upwardly mobile professional person*): *buppie* (*black* + *yuppie*), *guppie* (*green* + *yuppie*), *juppie* (*japanese* + *yuppie*), *yummie* (*yuppie* + *muslim*), *yupsky* (*yuppie* + *mssky*), *chuppie* (*chinese* + *yuppie*), *hippie* (*hippy* + *yuppie*).

True too that yuppies and buppies still stake out Central park. (Guardian Weekly, Oct. 21, 1990).

Especially if you are a guppie: a yuppie, who has turned green. (Guardian Weekly, June 16, 1990).

Some might be better described as hippies: young, upwardly mobile living free from routine until the middle of next week. (Guardian, June 16, 1986).

China's affluent workers, known as chuppies, are driving the trend. (Newsweek, Aug. 18, 1997).

Телескопні слова за характером утворення наближаються до лексичних абревіатур типу: A-bomb, A-terror, T-word, S-word і т.д. Відрізняються тим, що “осколковий” елемент є частиною усіченої основи вихідного слова, а лексичні абревіатури містять у своєму складі повну основу й ініціальну абревіацію. Вони представлені ініціальною літерою і другим компонентом і пишуться через дефіс. Телескопні слова завжди пишуться разом і є цільнооформленими утвореннями. Щодо функціонування, то абревіація вживається для вираження стилістичних варіантів слова. Основне призначення телескопії полягає в утворенні нових лексичних одиниць.

*****

1. Берман И. М. К вопросу о вставочном словообразовании // Иностранные языки в школе. – 1960. - № 4. – С. 106-112.

2. Тимошенко Т.Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1975. – 176 с.

3. Алексеенко Н.Г. Неологизмы в современном английском языке периода 1939 –1945 гг. (На материале газеты "Дейли Уоркер", Лондон): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1954. – 336 с.

4. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. - М.- Л.: Высшая школа, 1966, - 295 с.

5. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. - Запоріжжя: Запорізький ун-т, 1998. – 429 с.

Матеріал надійшов до редакції 25.05.2000 р.

Чумак Л.Н. Структурно-семантическая характеристика телескопных слов.

В статье рассматриваются структурные и семантические особенности телескопных слов.

Chumak L. M. Structural- semantic characteristics of blendings.

The article considers structural and semantic peculiarities of blendings.